

Zgodovinski pregled vojaškega izobraževanja in usposabljanja častnikov na Slovenskem do ustanovitve samostojne in demokratične Republike Slovenije

Tomaž Kladnik

Ministrstvo za obrambo, Slovenska vojska, Poveljstvo za doktrino, razvoj, izobraževanje in usposabljanje
Mednarodna fakulteta za družbene in poslovne študije
Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta
Nova univerza, Fakulteta za slovenske in mednarodne študije
tomaz.kladnik@mors.si

© 2025 Tomaž Kladnik

<https://doi.org/10.53615/978-961-6813-56-3/19-38>

Znanost lahko koristi pri vodenju oborožitve.

Podpolkovnik baron Jurij Vega v prošnji cesarju Jožefu II. za dovoljenje, da bi smel kot učitelj matematike na bombardski šoli prostovoljno sodelovati v vojni s Turki, ki je izbruhnila leta 1788 (Pisanski, 2006).

Vi, ki ste jo slišali [svojo domovino] in ki res vršite svojo dolžnost, bodite ponosni, da ste obranili to našo domovino nevarnosti in da vas bodo prve strani zgodovine naše osvoboditve omenjevale kot može, ki so umevali novi in odločilni čas.

General Rudolf Maister, ustanovitelj in prvi general slovenske vojske, 11. 12. 1918 (Hartman, 1989)

Okoliščine in razmere, v katerih se vojaki in vojaške enote izobražujejo in usposablajo, se vedno hitreje spreminjajo, spreminjajo pa se tudi okoliščine, zaradi katerih sta izobraževanje in usposabljanje vedno zahtevnejša. Kompleksnost kriznih razmer in negotovost poteka konfliktov sta bistveni značilnosti preteklih, sodobnih in tudi prihodnjih okolij, v katerih je, oziroma bodo

delovali vojska ter njeni posamezniki in enote. Vojska se danes pripravlja za številne med seboj prepletene in raznolike naloge, ki zagotavljajo nacionalno obrambo, sodelovanje pri zaščiti in reševanju, delovanje v okviru kolektivne obrambe in sodelovanje v operacijah pod vodstvom Nato, EU in OZN. Zahteve po znanju in izurjenosti so visoke. Sodobni bojni sistemi se tehnološko nenehno izpopolnjujejo, njihovo upravljanje in logistična podpora pa sta vedno zahtevnejša. Sile morajo biti usposobljene za hitro odzivanje na nastale razmere, zato se zvišujejo standardi znanja in izurjenosti. Posamezniki, enote in poveljstva morajo biti sposobni delovati kot del združenih in večnacionalnih sil. Vsebina in način vojaškega izobraževanja in usposabljanja se spreminjata tudi zaradi potrebe po učinkovitem sodelovanju s civilnimi akterji. Vojska potrebuje izobražene in dobro izurjene, disciplinirane, osebno zrele ter visoko etične pripadnike. Potrebuje vojake, ki jim znanje in veščine omogočajo kritično presojo in se aktivno odzivati na spremembe v kompleksnih razmerah. Potrebuje voditelje z moralno integriteto, ki imajo znanje in sposobnosti za delovanje na različnih ravneh doma in v mednarodnih vojaških strukturah ter so sposobni delovati v različnih okoljih in sodelovati z nevojaškimi akterji. Potrebuje vojake, ki so sposobni vzpostaviti ustrezno razmerje med zahtevami vojaške hierarhije in discipline po eni ter potrebo po ustvarjalnosti, iniciativnosti in svobodi kritične misli ter izmenjavi strokovnih mnenj po drugi strani. Potrebuje vojake, ki sledijo načelom in pravilom vojaške doktrine naše vojske in zavezništva, vojake z moralnimi in etičnimi značilnostmi, ki jim narekujejo zavzeto in predano opravljanje poklica, so lojalni, domoljubni in tovariški. Njihovo vodilo pri opravljanju nalog je med drugim tudi kodeks vojaške etike. Vse zapisano, pa je izvedljivo le s sistematičnim izobraževanjem in usposabljanjem častniškega kadra. V nadaljevanju si pogledjmo, kako so vojaške organizacije, ki so delovale na slovenskem ozemlju, to organizirale in izvajale v preteklosti.

Obdobje Avstro-Ogrske monarhije

Vojaška organiziranost Avstro-Ogrske, s katero je le ta vstopila v prvo svetovno vojno, je izhajala iz reforme oboroženih sil v času oblikovanja dualizma leta 1886, dopolnjene z reformo v letih 1881–1883. Na čelu vojaške organiziranosti je bilo skupno vojno ministrstvo, za vsako polovico države pa še posebno ministrstvo za deželno obrambo, Landwehr za avstrijski in Honved za ogrski del države. Posebna organizacijsko obliko pa je predstavljala posebna pomožna – črna vojska – Landstrum. Generalštab skupne vojske je bil pristojen predvsem za operativne priprave na vojno. Na čelu le tega je bil feldmaršal Franz grof Conrad von Hotzendorf, in to med leti 1906 in 1911 ter nato ponovno med leti 1912 do 1918, vmesnem obdobju pa feldmaršal Blasius Seuma (Žeuma). Cesar oziroma kralj je svojo vlogo vrhovnega poveljnika uveljavljal preko vojaške pisarne. Parlamenti, zvezni za zvezno vojsko, avstrijski in ogr-

ski pa za deželno obrambo, so v mirnem času odobraval finančna sredstva za vojsko in obrambo ter kontingente nabornikov. Vojaška organizacija je v miru predvidevala 800.000 vojakov, država pa je bila v vojaškem pogledu organizacijsko, formacijsko razdeljena na 15 korpusnih območij, od leta 1909 na 16. Le ta so bila razdeljena na 106 vojaških dopolnilnih okrajev, ki so ustrezali nabornim okolišem pehotnih polkov, trije pa so bili namenjeni popolnjenju vojne mornarice. Slovensko nacionalno ozemlje, razen Prekmurja, je po letu 1882 pripadlo notranjeavstrijskemu 3. korpusu s štabom v Gradcu. Zaradi teritorialnega nabornega sistema so bile nekatere enote v veliki meri ali večinsko slovenski in so jih zaradi tega v javnosti označevali kot »slovenske polke«. Takšni so bili: 17. ljubljanski, 87. celjski, 97. tržaški ter delno 7. celovski in 47. mariborski pehotni polk, 5. goriški dragonski polk, topniška divizion v Ajdovščini in Vipavi, 7. in 20. lovski bataljon, domobrantska 26. in 27. strelska polka, s tem, da so zadnjega zaradi obrambe Posočja leta 1906 preimenovali v 2. gorski strelski polk. So pa leta 1887 zaradi skrajšanja mobilizacijskega časa ter nacionalno političnih razlogov sedeže nekaterih polkov razporedili zunaj nabornih območij. Tako je imela leta 1914 Avstro-Ogrska v kopenski vojski 106 polkov in 34 topniških polkov, v mornarici pa 414.000 vojakov in 20.000 častnikov (Kladnik, 2021).

Častniki iz slovenskega etničnega ozemlja so se izobraževali in usposabljali na vojaških akademijah na Dunaju, in sicer na Terezijanski vojaški akademiji in Tehnični vojaški akademiji. Terezijanska vojaška akademija je nastala leta 1751. Na njej so se šolali častniki za pehotne in konjeniške enote. Tehnična vojaška akademija je nastala leta 1769 in to za šolanje inženirskih in topniških častnikov. Na vojaško akademijo so na začetku lahko vpisovali samo kandidati plemiškega porekla, s končano gimnazijo in opravljenimi strogimi sprejemnimi izpiti. Po končanem šolanju so gojenci dobili čin poročnika in se zaposlili v enotah redne vojske. Kandidati za vojaške akademije so se po letu 1874 pripravljali na višjih in nižjih realnih gimnazijah, sčasoma tudi plemiški naziv ni bil več osnovni pogoj za šolanje na vojaški akademiji. Poleg vojaških akademij pa je bila na Dunaju tudi vojna šola, ki je bila namenjena izobraževanju najvišjih, generalštabnih častnikov (Kastelic, 2008).

Z namenom izboljšanja znanja in usposobljenosti bodočih častnikov mornarhije, so avstro-ogrsko vojaške oblasti ustanovile 24 pripravjalnic za poznejše gojence vojaških šol, poleg njih pa štiri kadetske institute, med njimi tudi v Mariboru (k. k. Kadetteninstitut). V njih so po končani osnovni šoli vzgajali gojence (kadete) za poznejše častnike. Slednji so bili večinoma sinovi državnih uslužbencev, predvsem častnikov, v štirih letih pa so bili pripravljani za sprejetje v vojaške akademije različnih rodov vojske. Mesto Maribor si je zelo prizadevalo za pridobitev vojaške šole, saj so od njene gradnje in delovanja pričakovali tudi gospodarske koristi. V ta namen je mestna občina kupila zemljišče pod Pohorjem in ga podarila državi. Ta je začela graditi stavbo

za kadetski inštitut julija 1853 in jo dokončala aprila 1856. Kadetski inštitut je deloval do leta 1870, saj so leta 1869 razpustili vse njemu podobne vojaške šole in v stavbi je bila nato navadna pehotna vojašnica z imenom Vojašnica cesarja Franca Jožefa (Kaiser Franz Josef-Kaserne). Leta 1878 so vanjo začasno namestili pomožno vojaško bolnišnico, vendar pa so Mariborčani želeli, da Kadetnica ponovno postane vojaška šola, zato je župan Ferdinand Duchatsch na začetku svojega županovanja leta 1883 zaprosil cesarja za avdienco, v kateri mu je posredoval željo Mariborčanov, da bi mogočna stavba pod Pohorjem spet služila svojemu prvotnemu namenu. Vendar je bilo to možno šele leta 1894, ko je mariborska mestna občina na svoje stroške pozidala pehotno vojašnico ob Tržaški cesti in s tem sprostila Kadetnico, da se je lahko vanjo vselila pehotna pripravljalna šola za bodoče častnike pehote. Leta 1913 se je pehotna kadetnica začela spreminjati v vojaško višjo realko s tremi letniki, katere namen ni bil le priprava kadetov za vstop v vojaške akademije, ampak tudi višanje stopnje izobrazbe častnikov. Program je bil podoben običajni trirazredni višji realki, s tem da je bil razširjen z vojaškimi predmeti. Večina kadetov je bila nemške narodnosti, posamezniki pa so bili tudi Slovenci in Hrvati. Med prvo svetovno vojno je bilo izobraževanje močno okrnjeno, saj so kadete že pred koncem šolanja vključevali v aktivno službo s činom praporščakov, prav tako so premeščali učitelje, kar je oviralo proces izobraževanja. Samo območje zavoda pa so v pol stoletja še izboljšali in polepšali. V parku so zrasli drevoredi in gozd, ob njem je bil ribnik. Imeli so plavalni bazen in igrišča, svojo ekonomijo z živino, vrtovi, čebelnjakom in svojo elektrarno (Hartman, 2010).

Obdobje med I. in II svetovno vojno

Rudolf Maister, osrednja osebnost vzpostavitve slovenske vojske in slovenskega vojaškega šolstva v prelomnem obdobju po prvi svetovni vojni, se je rodil v Kamniku 29. marca 1874. Nižjo gimnazijo je obiskoval v Kranju, šesti razred končal v Ljubljani in nato vstopil v kadetsko šolo na Dunaju, iz katere je bil leta 1894 prerazporejen v domobranski pehotni polk v Ljubljani, bil 1. novembra 1895 povišan v podporočnika in nato služboval še v Celovcu, Przemyslu, Celju in Mariboru. Maistrova povezanost z Mariborom se prične ob mobilizaciji avgusta leta 1914, ko je bil premeščen v poveljstvo »črne vojske« v Mariboru in ob povišanju v majorja, 1. novembra 1916, postal njegov poveljnik. 1. novembra se je, na sestanku poveljnikov in višjih častnikov, razglasil za vojaškega poveljnika Države SHS v mestu. Z osebnim pozivom v vojašnici 26. strelskega polka je na svojo stran pridobil prvo vojaško enoto ter nato sestavil še dve vojaški enoti s skupaj približno 160 vojaki ter z njimi zasedel večino vojašnic ter posamezne strateške točke v mestu. Še isti dan je Maister izdal ukaz, s katerim je reguliral svojo vojaško oblast ter zelo korenito posegel v vojaško organizacijo v mestu in pokrajini. S tem je preprečil vojaško po-

sredovanje nemško-avstrijskih vojaških enot. Narodni svet SHS v Zagrebu je 31. oktobra 1918 sprejel sklep o ustanovitvi II. vojaškega okrožja v Ljubljani in slovenske vojske. Le to je odredilo organizacijo narodne, slovenske, armade po dosedanjem avstro-ogrskem ozemeljskem načelu. Od 18. novembra 1918 je potekalo organiziranje slovenske vojske, pri čemer je Maister kot poveljnik vojaškega poveljstva za Spodnjo Štajersko na svojem območju razglasil mobilizacijo. Podobno kot je Maister s svojimi vojaki želel zagotoviti pravice Slovencem, je mariborski mestni svet ob razpadu monarhije z ustanovitvijo nemške Schutzwehr skušal uveljaviti interese Nemcev. Veliko število vojakov, ki so bili mobilizirani, oblikovanje vojaških enot, njihova dobra razmestitev po mestu in okolici, podrobno oblikovan načrt ter ne nazadnje tudi pogojno soglasje Narodne Vlade SHS so bili dobra predpriprava za akcijo razorožitve Schutzwehra, ki se je pričela 23. novembra 1918 ob štirih zjutraj. Razorožitev Schutzwehra je bila tako druga velika zmaga generala Maistra nad Nemci v boju za Maribor. Po razorožitvi nemške garde je Maister z vojsko zasedel ozemlje od Špilja do Radgone ter s tem začrtal severno mejo nove države kot etnično mejo med slovenskim in nemškim narodom, kar je bilo kasneje potrjeno tudi na mirovni konferenci (Hartman, 1989).

General Rudolf Maister je ob vojaškem prevzemu oblasti 1. novembra 1918 v Mariboru in na Spodnjem Štajerskem začel organizirati slovensko vojsko. Pod njegovo poveljstvo je sodila tudi mariborska vojaška realka, kjer so se usposabljali bodoči častniki. Pod poveljstvom podpolkovnika Davorina Žunkoviča je postala prva slovenska vojaška šola za izobraževanje častnikov slovenske vojske. Ob prevratu so gojenci in predavatelji opravljali vojaške dolžnosti, vendar se je že 3. decembra 1918 začel pouk. Dvesto gojencev je nato sodelovalo na veliki proslavi ob združitvi v novo državo, ki je potekala 15. decembra v Mariboru. Organizacijo zavoda so razširili tudi na nižjo realko, s čimer je šola postala popolna sedemrazredna vojaška realka. Dobila je nov službeni red, dopolniti je bilo treba učiteljski zbor, ustrezno prirediti učne načrte, pripraviti učbenike in učila ter določiti učni jezik. Na pročelju Kadetnice je bil napis Kr. (kraljevska) vojaška realka, slovenski, srbski in hrvaški jezik pa so na šoli uporabljali »paritetno kot učni jeziki; kakor je pač nanoslo«. Med 23 učitelji je bilo 15 Slovencev, ostali pa so bili Hrvati, Srbi in Čehi, med gojenci pa so bili Slovenci v manjšini. Ob koncu šolskega leta 1918/19, ki ga je uspešno zaključilo 167 od 193 gojencev, se je od 30 dijakov zaključnega 7. razreda kar 29 odločilo za nadaljevanje šolanja na vojaških akademijah. Ob tej priložnosti so v slovenščini izdali »l. izvestje kr. vojaške realke v Mariboru za šolsko leto 1918/19«. V poročilu je Žunkovič prispeval pedagoški in literarni zapis, medtem ko je nadporočnik Gustav Šilih napisal kroniko poteka šolanja. Šola je aktivno sodelovala tudi z mestom. Na šoli so delovali dramska, tamburaška in folklorna skupina ter pevski zbor, s katerim so sodelovali na prireditvah v mariborskem Narodnem domu, v telovadnici so pripravljali pre-

davanja s filmskimi predstavitevami ter organizirali ekskurzije v okolico mesta (Hartman, 2010).

Na čelu nove vojske Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev je bilo Ministrstvo za vojsko in mornarico, vojska pa je bila razdeljena na štiri armadna območja s središči v: Novem Sadu (prvo), Sarajevu (drugo), Skopju (tretje) in Zagrebu (četrto). Na ozemlju nekdanje Kraljevine Srbije so zadržali vojaško teritorialno razdelitev na osem divizijskih območij iz leta 1915, medtem ko so bila območja Črne gore, Bosne in Hercegovine, Dalmacije, Hrvaške, Slavonije, Vojvodine in Slovenije razdeljena na nadaljnjih osem divizijskih območij, ki so bila razdeljena na vojaška okrožja. Dravsko divizijsko območje je zajemalo območje Dravske banovine razen Metlike in Lendave, ki sta pripadali sosednjim hrvaškim območjem. Vojna okrožja so bila Ljubljana, Maribor in Celje, na njihovem območju pa so bila ustanovljena Triglavska in Dravska divizija ter Triglavski odred, ki so skupaj z Rišnjaškim in Liškimi odredom ter posadkovnimi enotami – osem posadkovnih polkov in dveh samostojnih bataljonov na utrjeni mejni bojni črti, sestavljali sedmo »slovensko« armado. Na začetku delovanja se je vojska v glavnem ukvarjala s težavo poenotenja oborožitve in načini delovanja zaradi tako različnih struktur sestavljenih enot, saj so imeli na primer devet tipov pušk s štirimi različnimi kalibri (Bjelajac, 1994; Kladnik, 2021).

Častniški zbor je sestavljalo 3.500 častnikov bivše srbske vojske, 2.500 častnikov bivše Avstro-Ogrske in 500 častnikov bivše črnogorske vojske. Iz vrst ruskih beguncev pa je v novo vojsko prišlo 12 častnikov ruske carske vojske. Pri oblikovanju skupnega častniškega zbora je bilo veliko pritožb v zvezi z ugodnostmi enih in drugih. Glavni ugovor bivših srbskih častnikov nasproti svojim novim kolegom pa je bil, da so »anacionalni« oziroma da nimajo dovolj izoblikovanega občutka pripadnosti novi državni skupnosti. Z druge strani pa ni nihče nasprotoval temu, da so vse pomembnejše poveljniške dolžnosti v vojski prevzeli srbski častniki, v mornarici, ki je obsegala le 3% oboroženih sil, in letalstvu z dvema polkoma, ki leta 1923 postane samostojen rod, pa častniki bivše Avstro-Ogrske. Razmerje v podčastniškem zboru je bilo še bolj zapleteno. Zaradi nizkih plač in manjšega števila podčastniških činov kot prej, so bili prizadeti predvsem podčastniki bivše avstro-ogrške vojske. Izjemno težek pa je bil status vojakov nabornikov, saj je zaradi pomanjkanja opreme, hrane in krutega ravnanja posameznih častnikov prihajalo do uporov in vojaške neposlušnosti, v katerih je sodelovalo od dva do tri tisoč vojakov in podčastnikov. V primerjavi z Avstro-Ogrsko se je v novi državi spremenil tudi način nabora in oblikovanja vojaških enot, s tem pa tudi položaj nacionalnih jezikov v oboroženih silah. Mirnodobna vojska Kraljevine, katero so sestavljali naborniki na služenju vojaškega roka ter poklicni častniki, podčastniki in vojaki za varovanje meje, je štela približno 150.000 mož. Do leta 1940, ko je bil vojaški rok podaljšan za pol leta, so v kopenski vojski služili leto in pol, v mornarici in

letalstvu pa dve leti. Devet mesecev manj so služili maturanti v tako imenovanih dijaških četah, ki so jih v veliki meri vključevali v šole rezervnih oficirjev, in edini hranilci družin. Splošna vojaška obveznost je bila predpisana med 21. in 50. letom, vendar so bili vpoklici, zaradi že omenjenega pomanjkanja denarnih sredstev, omejeni. Popolnjevanje enot je bilo eksteritorialno, tako da se posamezne enote sestavljali naborniki iz več, ponekod tudi vseh nabornih okrajev. Uradni in poveljevalni jezik v oboroženih silah je bil srbski, pisava pa v večini cirilica, zato je bila možnost uveljavljanja slovenskega in drugih jezikov in pisav večnacionalne države, tudi v okviru srbsko-hrvaško-slovenskega uradnega državnega jezika, v vojski skoraj nemogoča. Tako so bili slovenski naborniki in častniki, pa tudi naborniki in častniki ostalih narodov nekdanje Avstro-Ogrske, razen srbskih, glede na jezikovno prakso v avstro-ogrskih oboroženih silah, v veliko slabšem položaju. Uveljavljanje »jugoslovanstva« je bilo v vojski pogosto razumljeno kot prepoved uporabe drugih nacionalnih jezikov tudi kot občevelnega jezika (Kladnik, 2021).

V kraljevini so častniki vojaško izobrazbo, z redkimi izjemami, pridobivali izključno na vojaških akademijah, ki so bile vzpostavljene v državi. V času od 1919 do 1928 so obstajale Vojaška akademija z Višjo in Nižjo šolo, Pomorska vojaška akademija, Intendantska akademija in Šola administracije. Šolanje so nato slušatelji dokončali na rodovskih šolah pehote, artilerije, konjenice, inženirstva ter Vojaške in Mornariške tehnične šole. Šolanje je sprva trajalo dve leti, nato dve leti in pol (pol leta na rodovskih šolah) ter ob koncu tega obdobja tri leta. Na Nižji šoli Vojaške akademije so šolanje pričeli oktobra 1919 s 47. generacijo (šteto po generacijah iz vojske Kraljevine Srbije). Do 1. aprila 1929 je šolanje zaključilo 2.890 častnikov (1721 pehote, 713 artilerije, 129 konjenice in 227 inženirstva). Na Višji Vojaški šoli pa je v tem času šolanje zaključilo 242 slušateljev. Za določena področja pa je vojska razpisala tudi štipendije za študij na civilnih fakultetah. Na primer na Medicinski in Tehnični fakulteti v Beogradu ter na Veterinarski fakulteti v Zagrebu. Glede na nacionalno strukturo so se na vojaške šole vpisovali večinoma kandidati srbske in črnogorske narodnosti, medtem ko med Slovenci in Hrvati zanimanja zanje skorajda ni bilo. Tako je prevladovala ocena, da bi bil s takim trendom častniški zbor Kraljevine na srednjem in višjem nivoju, če ne bi izbruhnila 2. svetovna vojna, skoraj popolnoma srbski. Po socialnem poreklu kandidatov so prevladovali sinovi iz siromašnih kmečkih družin ter sinovi nižjih uradnikov ter častnikov in generalov, med njimi tudi Vuk Rupnik, sin generala Leona Rupnika. Februarja leta 1930 so izvedli reformo vojaškega šolstva. Po tem je Nižja vojaška šola (za častnike) trajala 5 let. Vanjo so se lahko vpisovali fantje stari 14 ali 15. let. Program je bil razdeljen na pripravljalni in redni tečaj. Pripravljalni tečaj je trajal dve leti, v tem času pa so morali slušatelji pridobiti splošno izobrazbo po predmetniku, enakem kot v civilnih višjih realkah, vendar prilagojenem vzgoji v »nacionalnem duhu« ter dopolnjenem z vojaško pripravo kot uvodom v

redni del šolanja. Za vpis v Višjo vojaško šolo je bil pogoj 5 let službe v vojski, starost do 32 let, najvišji čin kapetan I. razreda, opravljen sprejemni izpit ter urejen materialni status in pozitivno mnenje nadrejenega. Uspešno končano šolanje na Višji vojaški šoli je omogočilo kandidiranje za vpis na pripravljalni generalštabni program. Od leta 1929 do leta 1934 se je na nižji ravni izšolalo 2.040 častnikov, na višji pa 350. Vsako leto so lahko na šolanje v tujino, in sicer na francosko Višjo vojno šolo v Parizu, poslali dva nižja častnika; leta 1933 pa so tja napotili tri (Bjelajac, 1994).

Na Vojaški akademiji so bili v obdobju med leti 1929 in 1932 naslednji predmeti: matematika, geometrija, fizika, zgodovina SHS, kemija, srbsko-hrvaški jezik s književnostjo, francoski, nemški in italijanski jezik, vojaška pedagogika, osnove strategije, taktika, taktika pehote, artilerije in konjenice, reševanje taktičnih nalog, vojna služba, vojaška geografija, splošna geodezija, proučevanje zemljišča, branje kart s topografskim risanjem, vede o orožju, balistika, teorija in pouk streljanja, teorija streljanja s topom in havbico, opis in uporaba orožja, opis avtomatskega orožja, fortifikacije, osnove stalnih fortifikacij, reševanje taktično fortifikacijskih nalog, razstreliva, opis gradbenih materialov, komunikacije, vojaške komunikacije, služba zvez, osnove elektrotehnike, vojaška administracija, zgodovina vojskovanja, osnove vojaško pravnega (kazenskega) sistema, vojaška higiena, pravila službe, pehotna, konjeniška in artilerijska »egzercirno« pravila, boj z nožem, inženirska pravila, jahanje s »hipologijo«, bojevanje s sabljo in gimnastika (Bjelajac, 1994).

Med leti 1930 in 1935 je Glavni generalštab objavil razpis za 15 slušateljev tečaja generalštabne stroke. Šolanje je trajalo dve leti, program pa je bil sestavljen iz teoretičnega dela na šoli, praktičnega v vojaških okrožjih in generalštabnega potovanja z obiski enot po državi. Selekcijo, promocijo in razpored tako usposobljenih generalštabnih častnikov je izvajala posebej za to ustanovljena Generalštabna komisija. Od leta 1932 so lahko za vpis na šolanje kandidirali častniki do 30 leta starosti, največ s činom kapetana I. razreda, s tem, da končana višja vojaška šola ni bila več pogoj za vpis. Glavno oviro pri izboljšanju vojaškega šolanja je po analizah izvedbe programov, predvsem s strani francoskih vojaških atašejev, akreditiranih v Beogradu, predstavljal učiteljski kader. Ta namreč ni bil »kvalitetno izbran in avtonomno organiziran, da bi se lahko v popolnosti posvetil svoji nalogi kakovostnega poučevanja, zato so po njihovem mnenju – kljub dobri volji, inteligentnosti in marljivosti slušateljev – lahko pričakovali le povprečen nivo znanja« (Bjelajac, 1994).

V Mariboru je bila z reorganizacijo in ustanovitvijo nove vojske realka ukinjena. V obvestilu poveljnika polkovnika Jakovljevića, ki je bilo posredovano javnosti, je bilo zapisano, da se v šolskem letu 1919/20 nadaljuje šolanje samo za gojence VI. in VII. razreda ter V. in VI., ki so se lahko vpisali v višji letnik, če so se obvezali nadaljevati študij na vojaški akademiji. Ostali gojenci so bili odpuščeni s šolanja in pozvani, da naj pridejo po svoje stvari ter da novincev

ne bodo več vpisovali, ker je realka ukinjena. V Kadetnici, ki so jo preimenovali v vojašnico kralja Petra I., so ustanovili Tehniško oficirsko šolo, nato pa Inženirsko podoficirsko šolo, od 1937 pa so se v Kadetnici šolali samo bodoči rezervni pehotni častniki. Iz zgradbe so na vojno akademijo v Beograd odpeljali knjižnico, opremo za jedilnico, učilnice in glasbeno dvorano ter nato še naprave in opremo fizikalnega in kemijskega kabineta. V Mariboru so proti temu sicer protestirali, a brez uspeha. Predlagali so, da bi za stavbo in njeno okolico, ki jo je postavila in vzdrževala »naša vlada«, zahtevali vrnitev. Menili so, da bi bilo smiselno, da se tam ustanovi del slovenskega vseučilišča, in sicer višja gospodarska šola, saj ima zavod približno 30 hektarjev zemljišča, vzorno kmetijsko gospodarstvo, živinorejo, obsežno vrtnarstvo, čebelarstvo, gozd, ribnik itd. »Zna biti, da bi se dalo vse nekako zvezati z vinorejsko šolo,« so zapisali. Kljub prizadevanjem pa so se morali sprijazniti z novo realnostjo. So pa nato z novo šolo dosegli dogovor, da je lahko novonastalo sokolsko društvo Maribor I, ki je delovalo na območju Tabora, Nove vasi in Radvanja, uporabljalo telovadnico in zunanja igrišča v vojašnici, nato pa so, do izgradnje lastnega telovadišča leta 1932, telovadnico uporabljali tudi za kulturne prireditve, ki jih je organiziralo društvo. S tem je Kadetnica postala kulturno središče južnega dela Maribora (Kladnik, 2021).

Obdobje II. svetovne vojne

V času druge svetovne vojne sta na slovenskem ozemlju delovali dve vojaški formaciji, v okviru katerih se je izvajalo usposabljanje slovenskih častnikov. V Slovenskem domobranstvu so kmalu po ustanovitvi, 26. oktobra 1943, pričeli z organiziranim in načrtnim usposabljanjem svojih pripadnikov, predvsem starešin. Poglavitni namen usposabljanja na častniških, podčastniških in drugih tečajih, ki jih je izvajalo Poveljstvo tečajev Šolske skupine Organizacijskega štaba Slovenskega domobranstva, je bil poenotiti vojaško znanje, ki so ga pripadniki Slovenskega domobranstva pridobili v različnih vojskah oziroma formacijah, katerih člani so bili pred vstopom v Slovensko domobranstvo. To znanje je bilo potrebno prilagoditi zahtevam, ki so izhajale iz nalog Slovenskega domobranstva oziroma njihovih pripadnikov glede na hierarhično dolžnost, ki so jo opravljali v policijsko – vojaški formaciji. Tako je bil najpomembnejši del usposabljanja namenjen spoznavanju in uporabi oborožitve ter borbenemu pouku oziroma spoznavanju in urjenju v protigverilski protipartizanski taktiki. Slušatelji častniškega tečaja so morali po zaključku usposabljanja svoje znanje dokazati tudi v boju kot poveljujoči častniki Slovenskega domobranstva, preden so jim bili podeljeni podčastniški ali častniški čini. Tako so se novoimenovani in povišani častniki Slovenskega domobranstva, ki so bili usposobljeni, izurjeni in preizkušeni v boju, pridružili svojim bojnim tovarišem, ki so vojaško izobrazbo oziroma usposobljenost pridobili v mirnodobnem času na vojaških šolah za aktivne ali rezervne starešine. Skupaj so

se potem v enotah Slovenskega domobranstva, predvsem v četah, obogatili z novim znanjem in izkušnjami, vključili v boj proti partizanskim enotam, večinoma kot poveljniki deset in vodov. Kljub številnim omejitvam – predvsem nemškemu nadzoru in določanju vsebine ter namena usposabljanja – jim je uspelo načrtovati, organizirati in izvesti usposabljanje častnikov. S tem so, kljub vojnim razmeram in nesoglasjem znotraj slovenskega protirevolucionarnega vodstva, vsaj nakazali možnost prihodnjega, čeprav nikoli ureničnega, organiziranega vojaškega šolanja bodočih častnikov Slovenskega domobranstva oziroma Slovenske narodne vojske (Kladnik, 2006; Torkar, 2006; Torkar 2024).

Zaradi neugodnih razmer za ustanavljanje vojaških šol je v okviru partizanske vojske maja 1943 kot prva začela delovati Vojaška šola Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije (NOV in POS), ki se je kmalu po ustanovitvi preimenovala v Oficirsko šolo. Kmalu za njo pa so ustanovili tudi podoficirske, politične in druge šole, tako da so v prvi polovici leta 1944 delovale šole, ki so bile potrebne za usposabljanje partizanskih častnikov in podčastnikov posameznih rodov in služb. Razmere, v katerih so delovale šole, so bile zelo težavne. Zaradi sovražnikovih akcij so morali pogosto prekinjati pouk in sodelovati v bojih, zaradi neugodnih operativnih razmer pa je bilo treba nekatere, čeprav so bile za razvoj partizanskega gibanja zelo pomembne, tudi ukiniti. Glavni poudarek v času zelo intenzivnega usposabljanja je bil na spoznavanju orožja ter taktike partizanskih enot. Potrebe po kadrih, organizacijsko izpopolnjevanje enot, nastajanje novih rodov in služb ter izpopolnjevanje oborožitve enot ter taktike njihovega delovanja, so zahtevali postopno izpopolnjevanje programov usposabljanja. Dobro medsebojno sodelovanje vseh rodov in služb partizanske vojske je bilo mogoče le, če so bili poveljujoči starešine dobro usposobljeni – ne le v poznavanju lastnega, temveč tudi drugih rodov in služb sodobno organizirane partizanske vojske ob koncu druge svetovne vojne (Kladnik, 2006).

Usposabljanje častnikov je bilo v obeh formacijah centralizirano, saj sta pogoje za vpis, navodila za izbor in sam izbor kandidatov izvajala Glavni štab NOV in POS in Organizacijski štab Slovenskega domobranstva. Pogoji za vpis so bili v domobranskih razpisih določeni bolj precizno, predvsem predhodno zahtevana izobrazba, vendar so se morali kandidati v obeh formacijah do sprejema na tečaj izkazati v boju ter pokazati sposobnosti vodenja in poveljevanja. Na tečaje so bili napoteni pripadniki, ki so že imeli častniški čin in so morali svoje vojaško znanje prilagoditi novim razmeram, pa tudi partizani in domobranci s podčastniškim činom ali brez njega, ki so jih nadrejeni prepoznali kot primerne kandidate za bodoče častnike. Na usposabljanju je bil poudarek na pouku taktike in oborožitve, v Slovenskem domobranstvu pa tudi na splošnih predmetih. Nosilci in izvajalci usposabljanja so bili pri obeh formacijah nekdanji jugoslovanski častniki in podčastniki. V Slovenskem do-

Preglednica 2.1 Primerjava usposabljanja častnikov slovenskega domobranstva ter narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije

Postavka	Slovensko domobranstvo	Narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi Slovenije
Naziv	Častniški tečaj.	Vojaška šola NOV in POS; Oficirska šola NOV in POS.
Kraj izvedbe	Ljubljana, vojašnica Moste.	Grčice, Črmošnjice, Metlika-Črnomelj.
Ustanovitev	28. 12. 1943.	junij 1943; 28. 11. 1943.
Prvi poveljnik	Stotnik Josip Štor.	Jože Malnarič - Križevski, rezervni oficir jug. vojske.
Nadrejena poveljstva	Organizacijski štab SD; Šolska skupina SD; Poveljstvo tečajev SD.	Glavni štab NOV in POS.
Namen	Izpopolniti znanje slušateljev s častniškim činom; usposobiti podčastnike za častniško dolžnost; usposobiti domobrancelje brez čina za častniško dolžnost.	Usposobiti starešinski kader in s tem krepiti bojno moč in sposobnost enot.
Pogoji za vpis	Zdrav in sposoben; starost 18 do 35 let; najmanj 6. razredov srednje šole; pred 1. 1. 1944 najmanj 6 mesecev aktivne udeležbe v bojih proti partizanom; zgodno vedenje, organizacijske sposobnosti, iniciativa, hrabrost, smisel za poveljevanje; priporočilo nadrejenega.	Prizadevni starešine in partizani, ki dobro opravljajo naloge v enoti in bojih; iznajdljivost v bojnih razmerah; primerne moralne vrednote; primerna izobrazba (končana srednja ali osnovna šola).
Napotitev in izbor slušateljev	Predvsem čete SD na osnovi razpisa OŠ SD z ustrezno prošnjo in dokazili za izpolnjevanje pogojev.	Razpis oddelka za kadre GŠ; izbor v štabih enot iz starešin in borcev; informativni (uvrstitveni, sprejemni) izpiti.
Struktura slušateljev	sprva poročniki in nadporočniki, potem podčastniki ter domobrancelje brez čina.	Starešine in borci, ki so se izkazali v boju in niso imeli ustrezne vojaške izobrazbe.

Nadaljevanje na naslednji strani

mobranstvu so imeli pomembno vlogo tudi nemški častniki in podčastniki ter civilni predavatelji, medtem ko so v partizanskih vrstah usposabljanje vodili predvsem v boju izkušeni partizani ter tisti, ki so si vojaško znanje pridobili na Oficirski šoli NOV in POS. Učne pripomočke, predvsem skripta, so izdajali na eni strani Šolski odsek v okviru Šolske skupine Organizacijskega štaba Slovenskega domobranstva – večinoma je šlo za prevode nemških in jugo-

Preglednica 2.1 *Nadaljevanje s prejšnje strani*

Postavka	Slovensko domobranstvo	Narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi Slovenije
Trajanje in število udeležencev	1. 16. do 30. 1. 1944 – 12, 2. 5. do 23. 2. 1944 – 16, 3. 28. 2. do 21. 3. 1944 – 9, 4. 23. 3. do 17. 6. 1944 – 46, 5. 22. 6 do 7. 9. 1944 – 49.	1. 3. 8. do 24. 8. 1943 – 18, 2. 26. 8. do 26. 8. 1943 – 26, 3. 3. 10. do 20. 11. 1943 – 35, 4. 3. 12. 43 do 5. 1. 44 – 19, 5. 15. 1. do 16. 2. 1944 – 38, 6. 18. 2. do 25. 3. 1944 – 18, 7. 6. 3. do 6. 4. 1944 – 23, 8. 3. 4. do 7. 5. 1944 – 30, 9. 4. 5. do 10. 6. 1944 – 47, 10. 5. 6. do 31. 7. 1944 – 35, 11. 7. 8. do 29. 9. 1944 – 49, 12. 4. 10. do 2. 12. 1944 – 70, 13. 1. 12. 44 do 29. 1. 45 – 71, 14. 8. 2. do 30. 3. 1945 – 41, 15. 9. 4. do 23. 5. 1945 – 23 (niso zaključili šolanja zaradi razpusta šole).
Skupaj usposobljenih	Od 16. 1. do 7. 9. 1944 je bilo za častnike SD skupaj usposobljenih 132 slušateljev.	Od 3. 8. 1943 do 30. 3. 1945 je bilo za partizanske oficirje usposobljenih 520 slušateljev.
Predmetnik, vsebina usposabljanja	Borbeni pouk, oborožitev in izvedba streljanj, inženirija, topografija in orientacija, zveze, obveščevalna služba, sanitetni pouk, športna vadba, pravila službe, vojaške vrline in kreposti, psihologija, nemški jezik, verouk, protikomunistična ura.	Bojne vaje, taktika in vojna služba, pehotno ekzerciranje, čitanje kart, pouk o streljanju, utrjevanje, oborožitev, stražarska služba, bojni strupi, higiena, prva pomoč, politična vzgoja.
Učna obremenitev	8 do 12 ur pouka – usposabljanja dnevno oziroma 54 ur tedensko.	Na 50 dnevnik tečajih je bilo 329 ur pouka po 7 ur dnevno, ob nedeljah po 4 ure.

Nadaljevanje na naslednji strani

slovanskih skript ter pravil – na drugi strani pa Znanstvena sekcija pri Glavnem štabu NOV in POS, kasneje pa Oficirska šola NOV in POS, kjer so skripta sprva pripravljali predavatelji sami. Ob zaključku šolanja so slušatelji opravljali izpite, na podlagi doseženega uspeha pa so bili usposobljeni za poveljnike vodov in čet ter razporejeni v enote, iz katerih so prišli na šolanje – v partizanskih enotah praviloma nazaj v matične enote, v Slovenskem domobranstvu

Preglednica 2.1 *Nadaljevanje s prejšnje strani*

Postavka	Slovensko domobranstvo	Narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi Slovenije
Predavatelji	Bivši aktivni in rezervni jugoslovanski oficirji kot poveljniki vodov in oddelkov tečaja, častniki Poveljstva tečajev, civilni predavatelji, nemški častniki in podčastniki.	Bivši aktivni in rezervni jugoslovanski oficirji, partizani, ki so si znanje pridobili v bojih in na Oficirski šoli.
Učni pripomočki	Šolska skupina SD je izdala 48 pravil na 365 straneh v 48000 izvodih kot prevodi in povzetki jugoslovanskih, nemških in italijanskih vojaških pravil.	Zapiski slušateljev, zapiski in učbeniki predavateljev; Znanstvena sekcija pri GŠ in potem Oficirska šola sta izdali okoli 50 priročnikov in učbenikov.
Preverjanje znanja in usposobljenost	Zaključni izpiti z diplomo; uspeh: odličen, prav dober, dober in zadosten; usposobljenost za poveljnika čete in voda; čin – slušatelji, ki so prišli na šolanje brez čina ali s činom desetnika-kaplarja so dobili podčastniški čin, tisti s podčastniškim činom pa častniškega, ko so se po šolanju izkazali v boju.	Opravljanje izpita pred komisijo in spričevalo; uspeh: odličen, prav dober in dober; komandirji vodov, namestniki komandirjev in komandirji čet, namestniki komandantov bataljonov in komandanti bataljonov.
Osip in vzroki zanj	Bolezen, aretacija ali prošnjaja za odpust ali pa kljub pozivu sploh niso prišli na tečaj.	Neuspeh na sprejemnih izpiti, boji.
Usposabljanje druge	Častniški pripravniški tečaj na nemški SS – podčastniški šoli.	Oficirske šole NOV in POJ.

pa običajno v druge enote. Tako je bilo v Oficirski šoli NOV in POS usposobljenih 520 častnikov pehote, v Častniškem tečaju Slovenskega domobranstva pa 132, s tem da se je usposabljanje častnikov slovenskega domobranstva v letu 1945 preneslo v nemško SS podoficirsko šolo in se v formaciji slovenskega domobranstva ni več izvajalo. Pomemben del usposabljanja podčastnikov in častnikov v obeh formacijah je predstavljala ideološka oziroma politična vzgoja (Kladnik, 2006).

Primerjava usposabljanja častnikov

Osnovno oziroma pehotno usposabljanje častnikov Slovenskega domobranstva in Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije smo v preglednici 2.1 primerjali po naslednjih vsebinah: naziv usposabljanja, kraj izvedbe usposabljanja, datum ustanovitve usposabljanja, prvi poveljnik usposabljanja, nadrejena poveljstva, namen usposabljanja, pogoji za vpis, na-

potitev in izbor slušateljev za usposabljanje, struktura slušateljev, trajanje usposabljanja in število slušateljev, predmetnik oziroma vsebina usposabljanja, učna obremenitev, predavatelji, učni pripomočki – skripta, pravilniki in ostali, preverjanje znanja in usposobljenost ob zaključku šolanja, osip in vzroki zanj ter usposabljanje v okviru drugih formacij oziroma enot (Kladnik, 2006).

Obdobje Socialistične federativne republike Jugoslavije

Že medvojnemu razformiranju nacionalnih partizanskih enot in štabov ter ustanovitvi skupne Jugoslovanske armade je v avgustu in oktobru leta 1945 sledil proces formiranja mirnodobne armade. Konec leta 1947 je vojska štela 400.000 pripadnikov. Ukinili so armade in vojaške enote organizirali v pet vojaških območij. Ob proslavi 10. obletnice njene ustanovitve, 22. 11. 1951, so jo preimenovali v Jugoslovansko ljudsko armado (JLA), s čimer so naglasili njen »ljudski, socialistični in revolucionarni karakter«. V skladu z vojaško doktrino narodnoosvobodilnega boja in socialistične revolucije med drugo svetovno vojno, katere zgled je bila doktrina in organizacija Rdeče armade Sovjetske zveze, je bila partizanska vojska razdeljena na dve strukturi: na manevrsko (brigade, divizije) in na prostorsko, ki so jo sestavljali partizanski odredi, skupine partizanskih odredov ter samostojni bataljoni in štabi kot takrat najbolj množičen del oboroženih sil. Po vojni so se pri snovanju vojaške doktrine sklicevali prav na ta izročila narodnoosvobodilne vojske, način organiziranja pa so prilagajali specifičnim potrebam, nastalim zaradi radikalnega spreminjanja družbenih odnosov v svetovnih okvirih. Tudi zaradi tega so narodnoosvobodilno vojsko ves čas obstoja socialističnega sistema obravnavali kot avtohton družbeni pojav, kot posebno obliko oboroženega ljudstva. O vojaških izkušnjah drugih vojska, na primer Maistrove, kraljeve Jugoslovanske, pa tudi italijanske, nemške in slovenske narodne vojske oziroma slovenskega domobranstva, katerih elemente delovanja so pri svojem delovanju prav tako upoštevali, pa se je molčalo. Kljub preimenovanju NOV in POJ ob koncu druge svetovne vojne v Jugoslovansko armado in njeno organiziranost v 4 armade, pa je v vojaški formaciji ostalo še precej partizansko-teritorialnih sestavov, ki so še vedno predstavljali pomemben del takratnih partizanskih oboroženih sil (Kladnik, 2021).

V letu 1958 je bila sprejeta nova zasnova obrambne vojne, v kateri je bilo zajeto vodenje vojne in struktura oboroženih sil. To je bila doktrina vseljudske vojne, ki je predvidevala, da se poleg operativne armade v primeru vojne razvije še večje število partizanskih brigad, teritorialnih odredov in čet, diverzantskih skupin in podobno. Tako so v občinah, okrajih in podjetjih ustanovili bataljone ljudske vojske in štabe ljudske vojske po armadnih in vojaških območjih. Slovenija je bila takrat vojaško-organizacijsko vključena v zagrebško armadno območje, v sklopu katerega je bilo ljubljansko vojaško območje, v njem pa pet štabov in bataljonov ljudske vojske. Napad Sovjetske zveze na

Češkoslovaško 21. avgusta 1968, po praški pomladi, je povzročil spremembe tudi v organizaciji vojske v Jugoslaviji. Poseg Rdeče armade Sovjetske zveze na Češkoslovaško je takrat v vojaških krogih sprožil vrsto ugibanj, med drugim tudi, ali centralizirana vojska, kakršna je takrat bila JLA, sposobna zaustaviti napadalca. Še bolj se je izpostavil že v desetletju pred tem vpeljani koncept vseljudske obrambe, glede katerega je v slovenskem partijskem vodstvu že tako ali tako obstajalo zelo pozitivno mnenje. Po novi vojni doktrini bi tako prve sovražnikove udarce prestregla JLA in to z nalogo, da sovražnika zadrži in ustvari pogoje za preusmeritev vse dežele na vojni tir. Sile TO SRS pa ne bi zapustile svojega ozemlja niti v primeru, če ga sovražnik zasede; pravzaprav bi šele takrat skupaj z vsemi drugimi silami odpora najmočnejše razvijale svoje akcije v zaledju. Zato bi v primeru, če bi bil napadalec bistveno močnejši in bi dosegel začetne uspehe, njegova moč na fronti iz dneva v dan slabela, saj bi bil prisiljen velik del svojih sil uporabiti za zavarovanje zaledja, ki bi bilo stalno izpostavljeno udarcem teritorialnih enot. V primeru, da bi sovražnik zavzel del ali vse ozemlje občine, pokrajine ali republike, bi štabi za narodno obrambo organizirali in vodili vseljudski odpor na delu ozemlja, ki ga bi sovražnik zasedel. Na osnovi tega se je, ko so bili 20. novembra 1968 ustanovljeni Glavni štab za ljudski odpor in njemu podrejeni conski štabi in poveljstva partizanskih enot, v katerih so bili odredi bataljonske in četne sestave, začel razvoj Teritorialne obrambe SR Slovenije (TO SRS) (Kladnik, 2006).

Za prvo obdobje povojnega razvoja vojaškega šolstva so bila značilna prizadevanja za nastanek temeljnega šolanja in za dopolnilno šolanje starešinskega kadra, ki je izhajal iz vojne. Leta 1944 je v Beogradu ponovno začela delovati vojaška akademija, ki je na začetku trajala dve leti. Gojenci so pridobili splošno vojaško in strokovno izobrazbo. Že leta 1945 so jo razpustili, namesto nje je nastalo več vojaških učnih centrov rodov. V letu 1949 pa so na šolanje sprejeli tudi prve generacije slušateljev, ki so bili sprejeti iz vrst civilnih oseb. Leta 1953 je začela delovati akademija s triletnim programom. Leta 1964 je bila preoblikovana v Vojaško akademijo kopenske vojske, leta 1966 pa se je program izobraževanja razširil na štiri leta. Na šolanje so bili sprejeti slušatelji s končano civilno srednjo šolo ali srednjo vojaško šolo. Program je kandidate izobrazil in usposobil za opravljanje dolžnosti poveljnika voda in čete (baterije) za rodove pehote, artilerije, oklepni enot, protizračne obrambe, inženirje, zvez, jedrske, biološke in kemične obrambe ter intendantske in geodetske službe. Poleg te so nastale še druge akademije, in sicer pomorska akademija v Dubrovniku, pozneje v Splitu, tehniška akademija v Zagrebu, letalska akademija v Zemunu ter intendantska in višja letalska akademija v Beogradu. Leta 1973 so dobile akademije status visokošolskih ustanov. Ustanovljeni so bili še višje vojaške akademije in Center visokih vojaških šol v Beogradu, na katerem je bilo mogoče vpisati podiplomski vojaški študij in pridobiti doktorat vojaških znanosti. Sistem vojaških šol je urejal zakon o vojaških šolah

in znanstvenoraziskovalnih ustanovah JLA, ki je bil enoten in povezan, tako da je zagotavljal pridobivanje vseh stopenj vojaško strokovne izobrazbe in vseh akademskih in znanstvenih stopenj na področju vojaških ved (Stanić, 1986).

Splošni cilj izobraževanja na vojaških akademijah je bil usposobiti slušatelje (gojence) za opravljanje dolžnosti vojaškega starešine – oficirja, ki bo na podlagi vojaško-strokovnega znanja, praktične usposobljenosti, splošne in marksistične izobrazbe, metodične usposobljenosti ter psihofizičnih sposobnosti in osebnostnih lastnosti sposoben in pripravljen, da v vseh okoliščinah – tudi v najzahtevnejših pogojih bojevanja – v skladu s konceptom in doktrino splošne ljudske obrambe uspešno poveljuje in vodi njemu dodeljeno ali podrejeno vojaško enoto oziroma ustanovo. Če izvzamemo ideološko indoktrinacijo, ki je potekala na vojaških akademijah – saj je moral biti vsak častnik JLA, če je želel napredovati v vojaški karieri, član Komunistične partije, torej Zveze komunistov Jugoslavije v JLA – so bili skupni cilji šolanja naslednji: usposobiti se za opravljanje dolžnosti poveljnika voda, čete oziroma baterije v miru in vojni ter za opravljanje strokovnih in drugih primerljivih nalog v določeni zvrsti, rodu ali službi oboroženih sil; obvladati taktične postopke in organizacijo enot do ravni bataljona oziroma diviziona, kot samostojnih enot ali v sestavi višjih enot; spoznati organizacijo, formacijo in delovanje taktičnih enot tujih oboroženih sil; seznaniti se z metodami obveščevalnega in subverzivnega delovanja proti državi in njenim oboroženim silam ter z organizacijo in izvajanjem varnostnih in samozaščitnih ukrepov v lastnih enotah; osvojiti splošna in specialna znanja ter veščine za celovito razumevanje osnovnih značilnosti in taktično-tehničnih zmogljivosti vojaško-tehničnih sredstev, s poudarkom na njihovi pravilni uporabi, rokovanju ter spremljanju in analizi sodobnih tehnoloških razvojnih trendov; obvladati teorijo in prakso vojaškega usposabljanja. Šolanje na vojaških akademijah se je delilo na skupno, ki se je izvajalo po enotnem učnem načrtu in programu za vse vojaške akademije in je trajalo dve leti, ter na šolanje po smereh, ki se je izvajalo v šolskih centrih posameznih rodov in služb in je trajalo dve oziroma tri leta. Tedenska obremenitev slušateljev ni smela presežati 35 ur tedensko oziroma 40 ur, če so izvajali terensko usposabljanje. Študijsko leto je trajalo od 1. oktobra do 31. avgusta (za pilote od 1. septembra do 31. avgusta) in je bilo razdeljeno v zimski in letni semester, za pripravo in opravljanje izpitov pa je bilo predvidenih štiri do šest tednov. Diplomski izpit ob koncu šolanja sta sestavljala izdelava diplomskega dela in njegov zagovor. V času šolanja so slušatelji opravili tudi stažiranja v enotah JLA in to po drugem letniku, dva tedna kot poveljniki oddelkov in ob koncu četrtega letnika štiri tedne kot poveljniki voda v enoti, kamor so bili razporejeni po šolanju (Stanić, 1986).

Nadaljevalno šolanje za častnike je potekalo v komandno-štabnih akademijah (KŠA) posameznih zvrsti oziroma v visoki vojaško-politični šoli JLA

(VVPŠ). Na KŠA, ki je trajala eno leto, so se slušatelji usposobili za poveljniške dolžnosti na nivoju bataljona oziroma divizona oziroma logističnih dolžnosti na nivoju polk-brigada-divizija ter štabnih dolžnosti v poveljstvih korpusov, armad in njim enakim ustanovah. Dveletno šolanje na VVPŠ pa je bila osnova za opravljanje ideološko-političnih dolžnosti v JLA. Predmetnik je bil razdeljen na splošne skupne predmete: operatika, taktika, vodenje in poveljevanje, metode vojne veščine in šport. Drugi del predmetov je bil specifičen za posamezno vojaško zvrst. Šola splošne ljudske obrambe, kot del Centra oboroženih sil za strateške študije in raziskovanje, je kot najvišja vojaška izobraževalna ustanova usposabljalala starešine za opravljanje najodgovornejših dolžnosti v oboroženih silah: za organiziranje in izvajanje vojnih operacij, poveljevanje višjim združenim sestavam ter za znanstvenoraziskovalno delo na področju splošne ljudske obrambe in vojaških ved. Na šolanje so bili napoteni perspektivni častniki s činom major ali podpolkovnik, ki so bili stari do 43 let, šolanje pa je trajalo tri leta. Slušatelji so v času šolanja pridobili temeljna znanja s področja operatike in strategije, se usposobili za poveljnike divizije in višje ter v reševanju vojaških združenih taktičnih nalog na nivoju armade s poudarkom na sodelovanju med zvrstmi. Izobraževanje je bilo usmerjeno v spodbujanje razvijanja kreativnega in kritičnega razmišljanja ter samoiniciative (Stanič, 1986).

Šole za rezervne oficirje so delovale v vseh zvrsteh, rodovih in službah. Tako so bile organizirane ŠRO pehote, artilerije, zvez, jedrsko-biološko-kemične obrambe, inženirje, oklepni enot, artilerijsko-raketnih enot protizračne obrambe, tehnične službe kopenske vojske, intendantske službe, sanitetne službe, prometne službe, veterinarske službe, vojne mornarice, tehnične službe vojnega letalstva in protizračne obrambe, letalstva in artilerijsko-raketnih enot vojnega letalstva in protizračne obrambe. Šolanje se je izvajalo v času služenja vojaškega roka in je trajalo eno leto. Razdeljeno je bilo na splošni in specialistični del (6 mesecev) v šoli ter na stažiranje (6 mesecev) na dolžnosti poveljnika voda ali oddelka v enoti JLA. V vseh šolah so bili v prvem delu predvideni skupni premeti: osnove splošne ljudske obrambe (60 ur), taktika (100–130 ur), pehotna oborožitev s poukom streljanja (30–40 ur), kartografija (20 ur), vojaški predpisi in osnove vojaškega prava (20 ur) in postrojivena pravila (15 ur). Sledil je specialistični del, katerega vsebina je bila osredotočena predvsem na taktiko ter oborožitev in opremo rodu (Stanič, 1986).

Na območju SR Slovenije vojaških šol za izobraževanje častnikov, razen kratkotrajnega delovanja Šole za rezervne oficirje pehote v vojašnici Borisa Kidriča v Ljubljani, ni bilo. Šola je delovala od leta 1974 do leta 1987 in je bila organizirana kot 1. četa (s štirimi vodi s po 30 gojenci »pitomci«) pehotnega bataljona, v katerem so vojaki naborniki služili vojaški rok. V šolo so bili napoteni samo gojenci slovenske narodnosti, ki so se v času šolanja usposobili za komandirje, poveljnike vodov. Z ustanovitvijo šole so oblasti želele zagotoviti

kader za potrebe partizanskih enot Socialistične republike SRS po rezervnih oficirjih. S šolanjem so želeli zagotoviti redni letni dotok 180 rezervnih oficirjev. Na njej se je šolalo 13 generacij gojencev, skupaj okoli 1300 rezervnih oficirjev. Tako so se morali v Slovenici, ki so želeli opravljati poklic oficirja v JLA, šolati na vojaških akademijah ali šolah za rezervne oficirje, ki so bile v drugih delih države. Prav tako pa so se izven Slovenije, z izjemo omenjene, na vojaških šolah JLA za rezervne oficirje različnih rodov in služb, v času služenja obveznega vojaškega roka v JLA, šolali Slovenci, ki so bili po uspešno končanem šestmesečnem šolanju in šestmesečnem stažiranju na poveljniški dolžnosti v enotah JLA, razporejeni na častniške dolžnosti v rezervni sestavi JLA in TO SRS (Teropšič, 2021; Kladnik, 2021).

Sklep

Častniki iz slovenskega etničnega ozemlja so se v večini izobraževali in usposabljali na vojaških akademijah, ki so jih ustanovile države, ki so izvrševale svojo oblast na slovenskem ozemlju. V času Avstro-Ogrske na Dunaju, in sicer na Terezijanski vojaški akademiji in Tehnični vojaški akademiji. Na vojaško akademijo so na začetku lahko vpisovali samo kandidati plemiškega porekla, s končano gimnazijo in opravljenimi strogimi sprejemnimi izpiti. Po končanem šolanju so gojenci dobili čin poročnika in se zaposlili v enotah redne vojske. Kandidati za vojaške akademije so se po letu 1874 pripravljali na višjih in nižjih realnih gimnazijah. Sčasoma tudi plemiški naziv ni bil več osnovni pogoj za šolanje na vojaški akademiji. Z namenom izboljšanja znanja in usposobljenosti bodočih častnikov monarhije, so Avstro-Ogrske vojaške oblasti ustanovile 24 pripravjalnic za poznejše gojence vojaških šol, poleg njih pa štiri kadetske institute, med njimi tudi v Mariboru (k. k. Kadetteninstitut). V teh šolah so vzgajali gojence (kadete) za bodoče častnike – večinoma sinove državnih uslužbencev, predvsem častnikov, ki so se po končani osnovni šoli v štirih letih pripravili na vstop v vojaške akademije različnih rodov vojske. Mesto Maribor si je zelo prizadevalo za pridobitev vojaške šole na svojem območju, saj so od njene gradnje in delovanja pričakovali tudi gospodarske koristi. V ta namen je mestna občina kupila zemljišče pod Pohorjem in ga podarila državi. Ta je začela graditi stavbo za kadetski inštitut julija 1853 in jo dokončala aprila 1856. Leta 1913 se je pehotna kadetnica začela spreminjati v vojaško višjo realko s tremi letniki, katere namen ni bil le priprava kadetov za vstop v vojaške akademije, ampak tudi povečevati stopnjo izobrazbe častnikov. Program je bil podoben običajni trirazredni višji realki, s tem, da je bil program razširjen z vojaškimi predmeti. Večina kadetov je bila nemške narodnosti, posamezniki pa so bili tudi Slovenci in Hrvati. General Rudolf Maister je ob vojaškem prevzemu oblasti 1. novembra 1918 v Mariboru in na Spodnjem Štajerskem pričel z organiziranjem slovenske vojske. K vojaškemu poveljstvu za Spodnji Štajer, ki mu je poveljeval, je sodila tudi mariborska vojaška re-

alka, kjer so se pripravljali bodoči častniki. Pod poveljstvom podpolkovnika Davorina Žunkoviča je postala prva slovenska vojaška šola za izobraževanje častnikov slovenske vojske. Organiziranost zavoda so razširili na nižjo realko, in s tem je šola postala v celoti sedemrazredna vojaška realka, ki pa je bila z organizacijo novega vojaškega šolskega sistema v Kraljevini razpuščena. V času Kraljevine so obstajale Vojaška akademija z Višjo in Nižjo šolo, Pomorska vojaška akademija, Intendantska akademija in Šola administracije. Šolanje so slušatelji dokončali na rodovskih šolah pehote, artilerije, konjenice, inženirstva ter Vojaške in Mornariške tehnične šole. Šolanje je sprva trajalo dve leti, zatem dve leti in pol (pol leta na rodovskih šolah) ter ob koncu tega obdobja tri leta. Za določena področja pa je vojska razpisala tudi štipendije za študij na civilnih fakultetah. Na primer na Medicinski in Tehnični fakulteti v Beogradu ter na Veterinarski fakulteti v Zagrebu. Glede na nacionalno strukturo so se na vojaške šole vpisovali večinoma kandidati srbske in črnogorske narodnosti, medtem ko med Slovenci in Hrvati zanimanja zanje skorajda ni bilo. V času druge svetovne vojne so osnovno oziroma pehotno usposabljanje častnikov izvajali tako v enotah Slovenskega domobranstva kot tudi v enotah Narodno-osvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije, pri čemer lahko kljub ideološkemu nasprotovanju ugotovimo vrsto vzporednic pri organizaciji in izvedbi le tega. Po drugi svetovni vojni na območju Socialistične Republike Slovenije vojaških šol za izobraževanje častnikov, razen kratkotrajnega delovanja Šole za rezervne oficirje pehote v vojašnici Borisa Kidriča v Ljubljani, ni bilo. Tako so se morali Slovenci, ki so želeli opravljati poklic oficirja v JLA, šolati v srbskem jeziku na vojaških akademijah ali šolah za rezervne oficirje v drugih delih države. Prav tako so se, z izjemo ene šole v Sloveniji, Slovenci med služenjem obveznega vojaškega roka izobraževali na vojaških šolah JLA za rezervne oficirje različnih rodov in služb izven Slovenije. Po uspešno opravljenem šestmesečnem šolanju ter šestmesečnem stažiranju na poveljniških dolžnostih v enotah JLA so bili nato razporejeni na častniške dolžnosti v Teritorialni obrambi Socialistične Republike Slovenije.

Navedena literatura

- Bjelajac, M. (1994). *Vojska Kraljevine SHS/Jugoslavije 1922–1935*. Institut za noviju istoriju Srbije.
- Hartman, B. (1989). *Rudolf Maister*. Partizanska knjiga.
- Hartman, B. (2010). Zgodovinski oris. V *Kadetnica* (str. 14–41). Defensor.
- Kastelic, G. (2008). Zgodovinski pregled izobraževanja in usposabljanja častnikov na Slovenskem. *Bilten Slovenske vojske*, 10(1), 11–24.
- Kladnik, T. (2006). *Slovenska partizanska in domobranska vojska od ustanovitve do konca 2. svetovne vojne*. Defensor.
- Kladnik, T. (2011). *Zadišalo je po slovenski vojski: Slovenci v vojskah 20. stoletja in nastanek oboroženih sil demokratične in samostojne Slovenije*. Nova obzorja.

- Pisanski, T., ur. (2006). *Baron Jurij Vega in njegov čas: Zbornik ob 250-letnici rojstva*. DMFA – založništvo; Arhiv Republike Slovenije.
- Stanič, Đ. (1986). *Vojno školstvo v JNA*. Vojnoizdavački i novinski centar.
- Teropšič, T. (2021). Med spomini in materialnimi ostanki: pitomac Tomaž Teropšič v pehotni ŠRO Ljubljana – Šentvid in njegova zgodba. *Šolska kronika*, 30(2–3), 299–323.
- Torkar, B. (2006). Vojaško urjenje slovenskih pripadnikov misij Special Operations Executive (SOE) med leti 1941 in 1945. *Vojaška zgodovina*, 6(1), 25–35.
- Torkar, B. (2024). Misunderstandings regarding the operation of the British Floodforce among Yugoslav Partisans. *Istorija 20. veka*, 42(2), 381–392.